

MÖ 67 ZELA SAVAŞI'NIN YERİNE IŞIK TUTAN BİR KALE: DADASA KALESİ

Murat TEKİN* - Hatice UYANIK** - Şengül Dilek FUL***

Öz

Dadasa, Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı sırasında cereyan eden MÖ 67 Zela Savaşı'yla bağlantılı olarak adı antik yazarlardan sadece Cassius Dio tarafından zikredilen bir kaleydi. Dadasa'nın lokalizasyonuna yönelik bugüne kadar birtakım açıklamalar ve öneriler getirilmiştir. Ancak bunlar konuya tam olarak ışık tutmaktan oldukça uzaktır. Çünkü açıklamalar herhangi bir kaleyle ilişkilendirilmeden Dadasa'nın Gaziura (Turhal) ile Zela (Zile) arasında ya da sadece Zela civarında aranması gerektiğini belirtirken, getirilen öneriler de doğrudan bu konuya yönelik bir araştırmaya dayanmayan sadece tahmin ağırlıklı görüşlerden ibarettir. Bu makale, MÖ 67 Zela Savaşı sırasında oynadığı rolle bölgedeki siyasi dengeleri değiştiren bir etki doğuran ve böylelikle MÖ I. yüzyıl Pontus tarihine damgasını vuran Dadasa'nın lokalizasyonu sorusuna bir yanıt aramayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, antik kaynaklardan edinilen bilgilere göre Dadasa ile mekânsal bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılan Zile'nin yanı sıra bu konu hakkında getirilen en güncel öneri de dikkate alınarak Turhal'da da arkeolojik yüzey araştırmaları ile arazi gözlemleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere dayalı olarak da Dadasa'nın lokalizasyonuna dair yeni bir öneri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pontus, Dadasa, Gaziura, Zela, Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı.

Abstract

A Fortress that Sheds Light on the Site of the Battle of Zela in 67 BC: Dadasa Fortress

Dadasa was a fortress whose name is only mentioned by Cassius Dio, in connection with the Battle of Zela in 67 BC during the Third Mithridatic War. Some explanations and suggestions for the localization of Dadasa have been made. However, these are far from shedding light on the subject

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat. E-posta: murat.tekin@gop.edu.tr ORCID: 0000-0003-3497-2791

** Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat. E-posta: hatice.uyanik@gop.edu.tr ORCID: 0000-0001-5921-0860

*** Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Tokat. E-posta: dilekful@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0472-129X
(Makale Gönderim Tarihi: 01.08.2024 - Makale Kabul Tarihi: 22.12.2024)

completely. Because while the explanations state that Dadasa should be searched between Gaziura (Turhal) and Zela (Zile) or only around Zela without associating it with any fortress, the suggestions made are only estimation-weighted opinions that are not based on a survey on this subject directly. This article aims to seek an answer to the localization problem of Dadasa, which had an impact to change the political balances in the region with its role during the Battle of Zela in 67 BC and thus left its mark on the history of Pontus in the 1st century BC. In this context, archaeological surveys and field observations were carried out in Turhal, considering the most recent suggestion brought about this issue, as well as Zile, which is understood to be in a spatial relationship with Dadasa according to the information obtained from ancient sources. Based on the data obtained, a new suggestion was made for the localization of Dadasa.

Keywords: *Pontus, Dadasa, Gaziura, Zela, Third Mithridatic War.*

Giriş

Antik Çağ Anadolu'sunda Pontus olarak adlandırılan bölgenin merkezinde yer alan kesimi¹ Hellenistik Dönem'in son yüzyılında iki büyük askeri gücün birbirleriyle kıyasıya mücadele ettiği bir coğrafya olarak dikkati çekmektedir. Bahsedilen bu iki askeri güçten biri, kendi krallık topraklarında bağımsızlık savaşı veren VI. Mithridates liderliğindeki Pontus Krallığı iken, diğeri Antik Çağ'ın emperyal gücü olan Roma idi. Roma'ya boyun eğmeyen VI. Mithridates, bunun bedelini nihayetinde krallığından ve canından olarak ödemişti. Ancak Roma'ya karşı verdiği mücadelede büyük zaferler de kazanmış ve dolayısı ile bu emperyal güce ağır hezimetleri de yaşatmıştı. VI. Mithridates'in, Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı (MÖ 74-63) sırasında, MÖ 67 yılında Zela yakınlarında Romalı komutan Triarius'u çok ağır bir yenilgiye uğratması bunun en çarpıcı örneğidir.

Çalışma konusunu teşkil eden Dadasa adındaki kalenin varlığı, Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı'nın bir safhasıyla ilişkili olarak sadece Cassius Dio'dan² öğrenilmektedir. Dolayısı ile Dadasa'nın lokalizasyonuna yönelik az sayıdaki önerinin kaynağını, söz konusu antik yazarın bu konuyla ilgili metni oluşturmaktadır. Ancak bu metinde savaşın nerede gerçekleştiğine değinilmemiştir. Bununla birlikte Cassius'un diğeri bir açıklaması ile Hirtius ve Plinius'un anlatımları, söz konusu savaşın Zela yakınlarında gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, getirilen önerilerde Cassius'un, "*Pharnakes...Zela yakınlarında Caesar'la karşılaştı*"³...*Caesar bu zaferden büyük bir gurur duydu...Mithridates'in Triarius'un yenilgisini anmak için o bölgede bir şekilde diktiği zafer anıtını gölgede bırakmak için kendi zafer anıtını dikti*"⁴ şeklinde geçen açıklamaları ile Hirtius'un "...Zela'dan en fazla 3 mil uzakta olan bu tepe...Mithridates'in zaferi ve Triarius'un talihsizliği ve ordumuzun yenilgisi nedeniyle, bu bölgede büyük bir üne sahiptir"⁵ tanımlaması ve Plinius'un "...Triarius'un yenilgisi

¹ Bölgenin tarihsel coğrafik kapsamı ve kendi içinde birbirinden farklılık gösteren bölümleri hakkında bilgi için bkz. Arslan 2007, s. 16-48.

² Cass. Dio 36.12.

³ Cass. Dio 42.47.1.

⁴ Cass. Dio 42.48.1-2.

⁵ Caes. *Bell. Alex.* 72.

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

ve Gaius Caesar'ın zaferiyle ünlü şehir devleti Zela..."⁶ şeklindeki ifadesi dikkate alınmamıştır. Bu yüzden olsa gerek Dadasa, Gaziura ile eşleştirilen Turhal çevresinde aranırken, bu kalenin Zela ile eşleştirilen Zile çevresinde olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmamıştır. Ayrıca bu öneriler, Tokat ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarına dayandırılmakla birlikte doğrudan Dadasa'nın konumunu tespit etmeye yönelik bir yüzey araştırması gerçekleştirilmeden getirilmiştir. Aynı zamanda önerilerin bazısının kısa ve yüzeysel bir açıklama şeklinde, bazısının da sadece tahminlerden ibaret olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, Pontus'un siyasi kaderini etkileyen sonuçlar doğuran MÖ 67 Zela Savaşı'nın kazanılmasında kritik bir rol oynayan Dadasa'nın yeri sorunsalına bir cevap arama ihtiyacından doğmuştur. Bu bağlamda, antik ve modern kaynaklar ışığında Tokat iline bağlı Turhal ve Zile çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmalarından elde edilen veriler doğrultusunda, Dadasa'nın lokalizasyonuna yönelik yeni bir öneride bulunulmuştur. Bununla ilgili bilgilere ve değerlendirmelere geçmeden önce, Pontus Krallığı ile Roma arasında MÖ 67 yılında yapılan Zela Savaşı üzerinde durulacaktır. Çünkü bu savaşa dair açıklamalarda bulunan bazı antik yazarlar, aynı zamanda Dadasa'nın konumuna da belli ölçüde ışık tutacak bilgiler vermiştir.

MÖ 67 Zela Savaşı

MÖ 67 Zela Savaşı, Üçüncü Mithridates-Roma Savaşı sırasında Pontus Kralı VI. Mithridates ile Romalı general Lucullus'un komutanlarından Triarius arasında gerçekleşmiştir. Bu savaşın dört yıl öncesinde Pontus kralı, Kabeira'da Lucullus'a yenilmiş ve bu yüzden krallık topraklarını terk ederek damadı Armenia Kralı Tigranes'e sığınmıştı⁷. Böylelikle Pontus Krallığı'nın toprakları Romalılar tarafından işgal edilmişti. Bununla da yetinmeyen Lucullus, öldürmek veya yakalamak amacıyla Pontus kralını takip ederek ordusuyla Armenia topraklarına girmiş ve böylelikle Tigranes'le savaşmak zorunda kalmıştı. Lucullus bunu yaparken Romalılar'ın elinde bulunan bölgeleri savunmaları için Pontus'ta yaklaşık 6000 kişilik bir birlik bırakmıştı⁸. Bıraktığı bu askerler ihmalkâr ve açgözlü davranınca, VI. Mithridates'e Pontus'u yeniden ele geçirme fırsatı doğmuş oldu. VI. Mithridates bu şekilde uygun koşulların ortaya çıkmasıyla, krallığını terk etmesinden yaklaşık üç sene sonra MÖ 68 yılında, Tigranes'in de askeri desteğiyle Armenia'dan Pontus'a dönerek kaybettiği toprakları tekrar geri almak için Romalılar'la savaştı⁹. Böylelikle MÖ 67 baharına kadar süren ve hızlı şekilde cereyan eden bir dizi savaşla VI. Mithridates, Pontus topraklarındaki eski konumunu yeniden kazandı¹⁰.

⁶ Plin. *nat.* VI.3.10.

⁷ Plut. *Luc.* 15-19.1; App. *Mithr.* 79-82, Memnon 43.2-45.1; Sall. *Hist.* IV.69.15; Eutr. VI.8.3-4; Olshausen ve Biller 1984, s. 32; McGing 1986, s. 151-152; Keaveney 1992, s. 90-91; Ballesteros-Pastor 1996, s. 236.

⁸ Cavaignac 1933, s. 65.

⁹ Plut. *Luc.* 34.5; App. *Mithr.* 84-88; Cass. Dio 36.8.2,9; Eutr. VI.9.1-2; Magie 1950, Vol. I, s. 346; Arslan 2007, s. 418-419; Mayor 2013, s. 353.

¹⁰ Roller 2020, s. 189.

Eski krallık topraklarına muhtemelen Lykos (Kelkit) Vadisi üzerinden giren VI. Mithridates, krallığını tekrar ele geçirmeye daha önce Lucullus'a karşı kaybettiği Kabeira'dan başladı. Böylelikle burada Romalı komutan Hadrianus'la sonra da Komana'da Triarius'la karşılaştı, ancak bu savaşların her ikisinde de kesin bir sonuç alamadı¹¹. Sonrasında artık kış mevsimi başladığı için her iki taraf da savaşa ara vermek zorunda kaldı. VI. Mithridates, dinlenmek üzere bu dönemi Komana'da¹², Triarius ise Gaziura¹³ (Turhal) Kalesi'ne çekilerek geçirdi¹⁴. Aynı zamanda Triarius, tehlike altında olduğunu Lucullus'a bildirerek acil bir yardım talebinde bulundu¹⁵. Taraflar, MÖ 67 yılının bahar aylarında¹⁶ Zela yakınlarında tekrar karşı karşıya geldi.

MÖ 67 Zela Savaşı'nı anlatan antik yazarlar arasında sadece Cassius Dio, Dadasa'nın adını anmış ve bu savaşın kazanılmasındaki kilit rolüne şu açıklamalarıyla ışık tutmuştur: “*Ertesi yıl (MÖ 67) ...Mithridates, Triarius'a meydan okumak ve onu savaşa kıskırtmak amacıyla Triarius'un karşısında Gaziura yakınlarında kamp kurdu; sadece kendisi talim yapmakla kalmadı, aynı zamanda orduyu da Romalılar'ın gözü önünde talim ettirdi. Umudu, Lucullus ortaya çıkmadan önce Triarius'a saldırmak ve onu yenmek ve böylece krallığının geri kalanını kurtarmaktı. Ama diğeri kıpırdamayınca, rakibinin en azından savunmaya geçmesi ve böylece çatışmaya girmesi için Romalılar'ın ordu teçhizatlarının ve savaş ganimetlerinin depolandığı bir phrourion¹⁷ olan Dadasa'ya bir birlik gönderdi. Ve böylece istediği şey gerçekleşti. Mithridates'in asker sayısından korkan ve Lucullus'u bekleyen Triarius bir süre sessiz kaldı; ama Dadasa kuşatması haberi geldiğinde ve Dadasa için endişelenen askerler heyecanlanmaya başladıklarında ve eğer kimse onları oraya götürmezse kendi istekleriyle orayı kurtarmaya gidecekleri tehdidinde bulununca, Triarius gönülsüzce Gaziura'dan ayrıldı*”¹⁸. Böylelikle Romalılar'ın ordu teçhizatlarını ve ganimetlerini zayıf bir garnizonun koruması altında

¹¹ Plut. *Luc.* 35.1; App. *Mithr.* 88; Cass. Dio 36.10; Munro 1901, s. 58; Magie 1950, Vol. I, s. 347; Ballesteros-Pastor 1996, s. 261.

¹² Munro (1901, s. 58), Holmes (1923, s. 198). Magie (1950, Vol. I, s. 347) ise Zela Kalesi'nde kış geçirdiğini belirtmiştir.

¹³ Strabon Gaziura'nın konumuna şu sözleriyle ışık tutmuştur: “...(*Iris*) *Pontos'taki Komana kentinin ortasından, verimli bir ova olan Dazimonitis'ten batıya doğru aktıktan sonra, şimdi terk edilmiş olan eski krali Gaziura kentine doğru kuzeye kıvrılır...*” (Strab. XII.3.15).

¹⁴ Cass. Dio 36.11.1, 36.12.1.

¹⁵ Reinach 1895, s. 369.

¹⁶ Magie 1950, Vol. I, s. 347; Ballesteros-Pastor 1996, s. 261.

¹⁷ Bu terim, *LSJ*'de garnizonlu kale olarak tanımlanmaktadır. Bkz. *LSJ* s.v. “*φρουρίον*”. Bununla birlikte bir yerleşim bölgesinin en ucunda yer alan savunma amaçları için farklı askeri özelliklere sahip müstahkem kale olarak da açıklanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lo Monaco 2020.

¹⁸ Cass. Dio. 36.12.1-3. Appianus (*Mithr.* 89) ile Plutarkhos'a (*Luc.* 35.1) göre ise Triarius, Lucullus'un kendisine yardım etmek üzere ordusuyla yaklaşmakta olduğu haberini almasına rağmen kendisinin zafer elde edeceğini düşündüğünden ve bu zaferi Lucullus'a kaptırmak istemediğinden Mithridates'le savaşmak için acele ederek harekete geçti. Bununla birlikte Appianus ve Plutarkhos'un verdiği bu bilgi, Magie'ye göre sadece Triarius'un Lucullus'tan yardım istemesiyle değil, aynı zamanda savaşın yapıldığı yerin karakteriyle de çeliştiği için yanlıştır (Magie 1950, Vol. II, s. 1219, dn. 54). Benzer bir değerlendirme için bkz. Arslan 2007, s. 425, dn. 1842.

depoladıkları Dadasa Kalesi'ni kurtarmak üzere harekete geçen Triarius, Iris'i (Yeşilirmak) geçti ve geceleyin, derin vadilerle kesişen tepelik bir araziden Gaziura'dan Zela'ya giden zorlu bir yola girdi¹⁹. Cassius Dio, sonrasındaki gelişmeleri şu sözleriyle belirtmiştir: “O şimdi Dadasa'ya doğru askerleriyle birlikte ilerlerken, barbarların (Pontuslular) saldırısına uğradı, etrafları kuşatıldı ve çok geçmeden de sayıca fazla olan barbarlar tarafından yenilgiye uğratıldı ve barbarlar sonra etrafta dolaşarak, nehrin oraya yönlendirildiğini bilmeden ovaya kaçan Romalıları öldürdüler”²⁰. Cassius Dio, bu bölümde söz konusu savaşın nerede gerçekleştiğine değinmemiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, II. Pharnakes ile Caesar arasında MÖ 47'de yapılan savaşı anlattığı bölümde²¹ bu savaşın Zela yakınlarında cereyan ettiğini bildirmiştir. Romalı tarihçi Hirtius ise MÖ 67'deki savaşın gerçekleştiği alanı ayrıntılı olarak şu şekilde tasvir etmiştir: “Zela'yı çevreleyen ve vadilerle kesişen birçok önemli tepe vardır. Bunların en yükseklerinden biri Mithridates'in zaferi ve Triarius'un talihsizliği ve ordumuzun yenilgisi nedeniyle, bu bölgede büyük bir üne sahiptir. Zela'dan en fazla 3 mil (4.8 km kadar) uzakta olan bu tepenin Zela'ya doğru uzanan bir sırtı vardır”²². Bu kadar ayrıntılı bilgi vermeden sadece kısa bir açıklama şeklinde Plinius²³ da savaşın Zela'da olduğuna değinirken, Appianus da “Pharnakes...babasının²⁴ Triarius komutasındaki Romalıları yendiği Skotios Tepesi yakınlarında Caesar'la savaştı”²⁵ diyerek aslında MÖ 67 yılındaki savaşın Zela'da yapıldığına işaret etmiştir. Verilen bu bilgiler Reinach tarafından şu şekilde yorumlanmıştır: Geceleyin Gaziura'dan yola çıkan Triarius, gün doğmadan önce Sezar'ın yirmi yıl sonra II. Pharnakes'i yendiği yerde, Zela'dan üç mil uzaklıkta olan Skotios Tepesi'nde kamp kuran Mithridates'in öncü birlikleriyle ilk olarak karşılaşarak savaşa tutuştu. Nihayetinde de bu savaş, Pontuslu askerlerin sayısal üstünlüğü ve Mithridates'in cesareti sayesinde Pontuslular'ın büyük bir zafer elde etmesi, Romalıların ise büyük bir hezimet yaşamasıyla sonuçlandı. Söz konusu savaş sırasında bozguna uğrayan Romalı piyadeler ovaya kaçtılar ve burada Iris'ten türetilen çamurlu bir kanala doğru Pontuslular tarafından itildiler ve böylece artık kaçamayacak duruma gelen Romalı piyadeler neredeyse tamamen yok edildiler. Farklı bir yöne kaçan Romalı süvariler ise VI. Mithridates ve askerleri tarafından kovalandılar²⁶. Böylelikle kampları Mithridates tarafından ele geçirilen Romalıların bu savaşta toplam asker kaybı yedi binden fazlaydı. Öldürülenler arasında 24 *tribun* ve 150 *centurio*'dan oluşan çok sayıda yüksek rütbeli subay da bulunmaktaydı²⁷. Bu kadar çok sayıda subayı Romalıları yenildikleri tek

¹⁹ Reinach 1895, s. 369.

²⁰ Cass. Dio. 36.12.4.

²¹ Cass. Dio 42.47.1, 42.48.1-2.

²² Caes. *Bell. Alex.* 72.

²³ Plin. *nat.* VI. 3. 10.

²⁴ VI. Mithridates.

²⁵ App. *Mithr.* 120.

²⁶ Reinach 1895, s. 369-370.

²⁷ Plut. *Luc.* 35.1.

bir savaşta nadiren kaybetmişlerdi²⁸. Dolayısı ile Triarius'un Mithridates'e karşı başarısız olduğu²⁹ bu savaşın sonucu Romalılar için büyük bir felaketti³⁰.

Yukarıda bahsettiğimiz antik metinlerin aktardığı kadarıyla hakkında doğrudan veya dolaylı bir şekilde bilgi sahibi olunan Dadasa, günümüze kadar çok az sayıdaki araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu konuyla ilgili olarak temel dayanakları sadece antik kaynaklar olan bazı araştırmacılar, kalenin nerede aranması gerektiğine dair açıklamalarda bulunurken, bazıları da antik metinlerin verdiği bilgiler ışığında, odağında Dadasa Kalesi olmamakla birlikte Tokat ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından elde edilen verileri esas alarak Dadasa'nın lokalizasyonu hakkında öneriler getirmişlerdir.

Dadasa Kalesi'nin Lokalizasyonuna Yönelik Açıklamalar ve Öneriler

Dadasa'nın konumuna dair ilk açıklama J. Rennel tarafından yapılmıştır. J. Rennel, Sallustius'u (*Hist. V*)³¹ referans alarak Dadasa'nın Gaziura bölgesinin sınırları içerisindeki veya civarındaki bir yerde olması gerektiğini söylemiştir³². Cassius Dio'ya (36.14)³³ atıfta bulunan T. Reinach ise Dadasa'dan Zela yakınlarında bir kale olarak bahsetmiştir³⁴. W. Ruge de aynı antik yazarı (36.12.2) esas almış, ancak Dadasa'yı çok uzak bir coğrafyada arayarak kalenin Komana Kappadokia³⁵ yakınlarında olabileceğini belirtmiştir³⁶. T. R. Holmes, bu konuyla ilgili hangi kaynağı kullandığını açık bir şekilde belirtmeden Dadasa'yı Zela ile Gaziura arasında bir kale olarak nitelendirmiştir³⁷. Konuyu farklı bir bakış açısıyla ele alan Cavaignac ise Dadasa ile Hitit çivi yazılı metinlerinde geçen Dattassa arasındaki fonetik benzerlikten yola çıkarak, bu kaleyi Caesarea (Kayseri) bölgesindeki Sivas'tan Kayseri'ye giderken uğranılan önemli bir mevki olan Sultanhan'da aramıştır. Ona göre burası Antik Çağ'da yolların kavşağı ve askeri bir mevzi olarak önemli bir rol oynamıştı³⁸. Sherwin-White ise muhtemelen

²⁸ App. *Mithr.* 89.

²⁹ Liv. *Perioch.* 98.8.

³⁰ Cic. *Leg. Man.* 9.25, 15. 45.

³¹ Sall. *Hist. V.* 1-7'nin, Mithridates'in MÖ 68'in sonları ile MÖ 67 yılında Romalılar'a karşı yapmış olduğu askeri seferlerle ilgili olduğu düşünülmektedir. Dolayısı ile Rennel'in bu bölümü esas aldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bölümün çevirisi ve yorumu hakkında bkz. Sallust, *The Histories*, Translated with Introduction and Commentary by Patrick McGushin, Vol. II, 1994, s. 206-209.

³² Rennel 1831, Vol. II, s. 126-127.

³³ Reinach, bu eserde Dadasa'nın geçtiği yeri yanlış göstermiştir. Bilindiği üzere Dadasa'dan 36.12'de bahsedilmektedir.

³⁴ Reinach 1895, s. 263.

³⁵ Antik Çağ'da Komana adında iki tapınak devleti bulunmaktaydı. Bunlardan Komana Pontike, günümüzde Tokat'ın 7 km. kuzeydoğusundaki Gümenek Mevkii'nde yer alırken, diğeri Komana Kappadokia, Adana'nın Tufanbeyli ilçesine bağlı Şarköy'de bulunmaktadır. Bu bağlamda W. Ruge'nin, Komana'ları karıştırdığı için böyle hatalı bir yerleştirme yaptığı anlaşılmaktadır.

³⁶ Ruge 1901, s. 1978.

³⁷ Holmes 1923, s. 198.

³⁸ Cavaignac 1933, s. 65-76.

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

Cassius Dio (36.12), Appianus (Mithr. 89) ve Plutarkhos'u (Luc. 35.1) esas alarak Dadasa'nın Zela civarında olduğunu belirtmiştir³⁹.

Yukarıdaki açıklamaların yanı sıra Dadasa'nın lokalizasyonu hakkında getirilen az sayıda öneri de mevcuttur. Bu bağlamda Dadasa'yı doğrudan bir yer ile eşleştiren ilk araştırmacı olan J.A.R. Munro, "Dadasa, Turhal yakınlarındaki Dazyza olabilir mi?" sorusunu sormuştur⁴⁰. Bu sorunun arka planında muhtemelen Dazyza ile Dadasa arasında kurulan fonetik benzerlik yatmaktadır. Ancak yazar konuyla ilgili başka herhangi bir açıklama yapmadığından bu eşleştirme bir sorudan öteye gidememiştir. Cumont kardeşler ise Iris Vadisi'nden çok uzakta aranmaması gerektiğini düşündükleri Dadasa'yı, Tokat'ın 8 km güneyinde ve Kappadokia'ya giden yolu kontrol eden stratejik bir mevkide yer alan Horoztepe Kalesi'yle⁴¹ eşleştirmişlerdir. Cumontlar, bu lokalizasyon önerisinin çok riskli bir tahmin olduğunu da belirtmişlerdir⁴².

Dadasa Kalesi'nin lokalizasyonu konusunu en kapsamlı şekilde ele alan araştırmacılar, E. Olshausen ve J. Biller'dir. Söz konusu araştırmacılar, Cassius Dio'nun (36.12) anlatımlarından yola çıkarak bu konuya dair iki kriter belirlemişlerdir. İlk kritere göre, Dadasa'nın Turhal'la eşleştirilen Gaziura'dan görülebilecek bir noktada ya da en azından Gaziura'nın görüş alanından çok uzakta olmayan bir yerde bulunması gerektiğini söylemişlerdir. Buna uymadığı için de Dadasa'yı Horoztepe'yle eşleştiren Cumontlar'ın önerisinin kabul edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Esas aldıkları ikinci ve son kriter, Romalılar'ın Dadasa'da sakladıkları ganimetlerle ilgilidir. Onlara göre bu ganimet, VI. Mithridates'in MÖ 68 yılında Pontus'a dönüşüyle birlikte Kabeira'da başlayan ve Komana Pontike'ye kadar uzanan Pontus-Roma mücadelesi sırasında Kabeira'dan aceleyle çekilen Pontuslular'dan alınmıştı. Sonrasında Romalı komutan Triarius ve askerleri kışı geçirmek üzere Gaziura Kalesi'ne çekilirken, elde ettikleri ganimeti Komana-Gaziura güzergahı üzerinde bulunan bir yere saklamış olmalıydılar. Dolayısı ile Dadasa'nın Turhal'ın doğusunda, Komana Pontike'den Iris'in aşağısına doğru uzanan bir hat üzerinde ya da en azından bu hattın çok uzak olmayan bir mesafede aranması gerektiği sonucuna varmışlardır. Bu tespitler ışığında da Dadasa'nın, Jerphanion'un bahsettiği ve bugün Turhal'ın kuzeydoğusunda yer alan Yeşilalan (Arhoy) Kalesi'ne lokalize edilebileceğine dair bir görüş bildirmişlerdir⁴³.

Yukarıda belirtilen antik metinlerde anlatılan bilgiler ışığında, Dadasa Kalesi'nin konumunun aranabileceği tek bir yer ön plana çıkmaktadır. Bu da Zile civarıdır. Ancak Dadasa'nın lokalizasyonu ile ilgili olarak en güncel öneriyi ortaya koyan E. Olshausen ve J. Biller'in görüşleri de dikkate alınarak çalışmalar öncelikle Turhal'a bağlı Yeşilalan köyünden başlatılmıştır. Daha sonra ise özellikle Hirtius'un MÖ 67 Zela Savaşı'na dair

³⁹ Sherwin-White 1984, s. 184; 2006, s. 243.

⁴⁰ Munro 1901, s. 58, dn. 3.

⁴¹ Cumontlar'ın Horoztepe olarak bahsettikleri kale, bugün Çördük Kalesi olarak bilinmektedir. D. Magie de Cumontlar'ın bu önerisine katılmaktadır. Bkz. Magie 1950, Vol. II, s. 1070 dn.10.

⁴² Cumont ve Cumont 1906, s. 244-247.

⁴³ Olshausen ve Biller 1984, s. 63-67. Pontus Krallığı savunma sistemi üzerine doktora tezi yapan E. Sökmen, Olshausen ve Biller'in bu görüşüne katılarak Dadasa için en uygun yerin Arhoy olduğu kanaatine varmıştır. Bkz. Sökmen 2016, s. 93, dn.102; 320.

anlatımlarından yola çıkılarak Zile’de yapılan yüzey araştırmaları ve arazi gözlemleri neticesinde Dadasa için en güçlü aday olarak Namı Hisar Kalesi görüldüğünden söz konusu kale ve çevresinde de araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Yeşilalan (Arhoy) Kalesi

Eski adı Arhoy olan Yeşilalan Köyü’nde bulunan bu kale⁴⁴, yöre sakinleri tarafından Asarkaya denilen kayalık alanda bulunduğu için aynı zamanda “Asarkale” olarak da adlandırılmaktadır. Yeşilalan Köyü, bağlı bulunduğu Turhal’ın yaklaşık 30 km kuzeydoğusunda yer almaktadır.

1340 m rakıma sahip Yeşilalan Köyü Kazova’yı (Dazimonitis), Taşova’dan (Phanaroia) ayıran dağlardan⁴⁵ biri olan ve kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan Arhoy Dağı’nın⁴⁶ kuzey yamacında ve oldukça izole bir bölgede konumlanmaktadır. Köyün aşağısından Keten Deresi geçmektedir. Yeşilalan Kalesi; köyün 1,25 km kuzeydoğusunda, yaklaşık 330 m daha aşağısında ve Keten Deresi Vadisi’nin kuzey yamacındaki “Asarkaya” olarak bilinen kayalık alanda bulunmaktadır.

Asarkaya’nın batı ve güney tarafı oldukça dik ve sarp olduğu için bu kayalığa ancak güneydoğusundan tırmanarak çıkılabilmektedir. Asarkaya’nın batı yamacında basamaklı bir tünel, zirvesinde ise bir su sarnıcı bulunmaktadır. Bu basamaklı tünel ve su sarnıcı ilk kez 1904 yılında, G. de Jerphanion tarafından keşfedilerek kayıt altına alınmıştır.

Asarkaya, G. de Jerphanion’dan sonra ilk kez bizim tarafımızdan ayrıntılı bir şekilde araştırılmıştır. Kayalık alanın batı yamacında bulunan basamaklı tünel güneydoğuya, dolayısı ile Asarkaya’nın aşağısından geçen Keten Deresi’ne doğru uzanmaktadır. 1100 m rakımlı Asarkaya’nın zirvesinde dikdörtgen formlu bir sarnıç bulunmaktadır. Zirvede herhangi bir sur ya da yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Zaten zirvenin bu kısmı, kaleye ilişkin herhangi bir yapıyı barındıramayacak, sadece söz konusu sarnıcın sığabileceği kadar küçük bir alandan ibarettir⁴⁷. Arada derin bir yarık olmakla birlikte batıya doğru dar ve uzun bir şekilde devam eden zirvenin diğer kısmı da aynı şekildedir. Yaptığımız araştırmalar sırasında Asarkaya’nın güneydoğu eteklerinde Geç Demir Çağı ve Hellenistik Dönem’e ait az miktarda çanak-çömlek parçalarına rastlanmıştır.

Namlı (Nam-ı) Hisar Kalesi

Zile ilçesinin 4,5 km kuzeybatısındaki Saraç Köyü’nde yer alan Namlı Hisar Kalesi⁴⁸, Zile’yi kuzeyden çevreleyen tepelerin en yükseklerinden birisi olan ve adını bu köyden alan 1360 m rakıma sahip Saraç Tepesi, diğer bir adıyla İlemeser kayası⁴⁹

⁴⁴ Bkz. Ek-1.

⁴⁵ de Jerphanion 1928, s. 37.

⁴⁶ Gök 2021a, s. 13.

⁴⁷ Bkz. Ek-2.

⁴⁸ Bkz. Ek-3.

⁴⁹ Pekcan-Yalçın 1997, s. 71. Tepenin adı, Özçağlar tarafından “Lemesar” olarak zikredilmiştir. Bkz. Özçağlar 1989, s. 189.

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

üzerinde konumlanmaktadır. Köyün üstünde yer alan ve kuzeybatıya doğru dağ sırtlarını izleyen en kestirme yoldan araçla 3,5 km gidilerek, kalenin yaklaşık 250 m aşağısına kadar ulaşılabilir. Kale, köyün kuş uçuşu yaklaşık 2 km, Zile ilçesinin ise 6,5 km kuzeybatısındadır.

19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında, MÖ 47 yılındaki Zela Savaşı'nın yerini tespit etmek amacıyla Zile'ye gelerek burada yapmış olduğu çalışmalarla bağlantılı olarak ilk kez Namlı Hisar Kalesi'nden bahseden G. Perrot'tur. Böylelikle Zile'nin yaklaşık bir saat kuzeybatısında olduğunu belirttiği ve Nemserkalesi olarak söz ettiği bu yere giderek araştırmalar yapan G. Perrot, ovaya bakan bir tepenin dik yamacı olarak tanımladığı bu yerde harap bir köyün kalıntılarına işaret eden taş yığınlarının olduğunu, ancak eski bir kaleye ait hiçbir şeye rastlamadığını bildirmiştir⁵⁰. 20. yüzyılın başlarında Zile'yi ziyaret eden G. de Jerphanion ise Namlı Hisar Kalesi'ni bizzat görmemiş sadece yöre sakinlerinden elde ettiği bilgilere kendi değerlendirmelerini de katarak, söz konusu kaleye dair açıklamalar yapmıştır. Böylelikle bu kalenin Zile'nin 8 km kuzeybatısında ve ovaya hakim dağlar üzerinde yer aldığını, Zela ile Amaseia arasındaki bağlantıyı sağlayan yolları doğrudan denetleyebilecek bir konumda olduğunu ve Perrot'un MÖ 47 Zela Savaşı'nın yapıldığını önerdiği mevkiye⁵¹ de yakın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kaleye ait kayda değer kalıntıların olduğu ve bu kalede Zile'ye ulaşan basamaklı bir tünelin bulunduğu bilgisini de aktaran Jerphanion, tünelin varlığının muhtemel olduğunu ancak Zile'ye kadar ulaşmasının mümkün olamayacağını ifade etmiştir⁵².

1925 yılında Zile'ye gelen Avusturyalı Albay G. Veith, MÖ 47 yılında II. Pharnakes ile Caesar arasında yapılan Zela Savaşı'nın yerini tespit etmek için Saraç Köyü'ndeki Namlı Hisar Kalesi'ne gidip araştırma yapmak istemişse de kendisi bu sırada öldürüldüğünden yapmak istediği çalışmayı gerçekleştirememiştir⁵³. De Jerphanion'a dayanarak söz konusu kale hakkında bilgiler aktaran E. Olshausen ve J. Biller ise Namlı Hisar Kalesi'nin MÖ 67 ve MÖ 47 yıllarındaki Zela savaşlarından bilinen Skotios Tepesi üzerinde yer aldığını belirtmişlerdir⁵⁴. Böylelikle de Saraç Tepesi'nin adını zikretmeseler bile, Namlı Hisar Kalesi bu tepe üzerinde yer aldığı için aslında söz konusu tepe ile Skotios Tepesi'ni eşleştirmiş olmuşlardır.

Namlı Hisar Kalesi 2008 yılında M. ve N. Özsait tarafından araştırılmıştır. Bu kaleden Alesmesal Kalesi olarak da bahseden Özsaitler, kalede ve kalenin güneydoğusundaki düzlük alanda Erken Tunç Çağı'na tarihlenen çanak-çömlek parçaları tespit ettiklerini söylemişlerdir. Bunun dışında kaleye dair başka herhangi bir bilgi vermemişlerdir⁵⁵. 2009 yılında, G. Veith gibi MÖ 47 yılındaki Zela Savaşı'na sahne olan yeri belirlemek amacıyla Zile'yi ziyaret eden NTV Tarih Dergisi ekibi, Saraç Tepesi'nde incelemelerde bulunmuşlardır. Ekip, bu tepenin üzerindeki kaleyi bir karakol yapısı olarak tanımlayarak, kalenin çok fazla tahribata uğramış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca

⁵⁰ Perrot 1871, s. 323.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perrot 1871, s. 321-322.

⁵² de Jerphanion 1928, s. 34-35.

⁵³ Belge 2019, s. 264-265.

⁵⁴ Olshausen ve Biller 1984, s. 167.

⁵⁵ Özsait ve Özsait 2010, s. 198.

yine bu ekip, antik kaynaklardan yola çıkarak söz konusu tepe ile Appianus'un bahsettiği Skotios Tepesi'ni eşleştirmiştir⁵⁶.

Dadasa'nın konumunu tespit etmeye yönelik olarak Namlı Hisar Kalesi ilk kez bizim tarafımızdan araştırılmıştır. Namlı Hisar Kalesi, Zile Ovası'nı çevreleyen en yüksek tepelerden birisi olan Saraç Tepesi üzerinde yer aldığından güneyindeki Zile Ovası'na ve güneydoğusundaki Zile Kalesi'ne hakim bir konumdadır. Aynı zamanda bu kale, doğusundaki Dere Boğazı'na kadar uzanan sırta sahip bir tepe üzerinde yer almasının sağladığı avantaj nedeniyle de bu boğazdan geçen Zile ile Amasya'yı birbirine bağlayan kuzey-güney doğrultulu antik ve modern yolu da kontrol altında tutabilecek stratejik bir mevkidedir. Bu boğazdan kuzeyden güneye doğru akan Dereboğazı (Derebaşı) Deresi geçmektedir. Zile'nin doğusuna doğru akışını sürdüren bu dere, Zile Ovası'nda Hotan Çayı ile birleştikten sonra tek bir akarsu olarak doğuya doğru akarak Yeşilirmak'la buluşmaktadır⁵⁷.

Namlı Hisar Kalesi, batısındaki ikinci bir boğazı da denetleyebilecek bir noktadadır. Bugün buradan geçen yol, söz konusu boğazı takip ederek kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta ve Saraç Tepesi'nin eteklerinden geçmektedir.

Namlı Hisar Kalesi, Saraç Tepesi'ndeki kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ve köşelerde hafif kavisli olmak üzere uzunlamasına dikdörtgen formlu kayalık bir alan üzerinde yer almaktadır. Kale, üzerinde yer aldığı bu kayalığın şekline göre bir mimari form sergilemektedir. Bu kayalığın ve dolayısı ile de kalenin dar olan kuzeybatı, güneydoğu tarafı ile özellikle uzun bir hat şeklinde uzanan kuzeydoğuya bakan tarafı, sarp bir uçurumla sonlanmaktadır. Kalenin güneybatıya bakan tarafı ise daha yumuşak bir eğime sahip olup kaleye erişim de günümüzde bu yönden sağlanmaktadır. Ana kayanın düzeltilmesiyle oluşturulmuş olduğu izlenimini uyandıran kalenin orijinal rampalı yolu da aynı istikamette yer almaktadır.

Kalenin savunma açısından en zayıf tarafı güneybatısıdır. Doğal bir koruma sağlayan kuzeydoğusu hariç, kalenin kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatısının, ana kaya üzerinde oluşturulan duvar yataklarına oturan değişik boyutlardaki moloz taşlarla harçsız şekilde inşa edilmiş sur duvarlarıyla çevrili olduğu, temel seviyesindeki izlerden anlaşılmaktadır⁵⁸. Bununla birlikte tamamen tahrip olmuş sur duvarlarına ait temel seviyesindeki izler, belli noktalarda takip edilebilmektedir.

Kalede en uzun sur hattı güneybatı tarafta yer almaktadır. Bu yöndeki sur duvar kalıntıları, düz bir hat şeklinde devam ettikten sonra 5 m uzunluğa sahip kuzeybatıdaki sur duvar kalıntıları ile bir kavis oluşturarak birleşirken, yine 5 m uzunluğa sahip güneydoğudaki sur duvar kalıntıları ile dik açı yaparak birleşmektedir. Kalenin güneybatısında yer alan sur duvar kalıntılarının genişliği yaklaşık 2 m, uzunluğu ise 68 m olup, bu hat üzerinde ortalama genişliği 4 m olan yarım daire planlı beş adet burç kalıntısının izleri tespit edilmiştir. Ancak bu izler yüzeyde oldukça zor takip edilebilmektedir. Bu kalenin kuzeybatı ucunu sınırlandıran kayalığın hemen aşağısında,

⁵⁶ Güngör ve Bünyad 2009, s. 33.

⁵⁷ Özçağlar 1989, s. 193; Gök 2021b, s. 197.

⁵⁸ Bkz. Ek-4.

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

ana kayaya oyulmuş ve kalenin altına doğru devam eden bir koridor mevcuttur⁵⁹. Taşlarla tıkalı olduğu yere kadar ölçülebilen uzunluğu 3,50 m, genişliği 1,10 m, yüksekliği ise 2,40 m olan kuzey-güney doğrultusundaki bu koridorun tahribat sonucu üst kısmı çökmüş vaziyettedir. Bu çöküntü sonucunda koridor önemli oranda tıkanmış durumdadır. Kale ve çevresinde yaptığımız yüzey araştırmaları sırasında yoğun olmamakla birlikte Geç Hellenistik Dönem'e ait çanak-çömlek parçalarına rastlanmıştır⁶⁰.

Değerlendirme ve Sonuç

Pontus Bölgesi'nde Hellenistik Dönem'e damgasını vurmuş ve adı antik metinlerde geçen Eupatoria⁶¹ ve Taulara⁶² gibi lokalizasyonu ile ilgili tartışmaların devam ettiği kalelerin olduğu bilinmektedir. Dadasa Kalesi de bunlardan birisidir. Pontus Krallığı ile Roma arasında MÖ 67 yılında meydana gelen Zela Savaşı'yla ilişkili olarak bu kale hakkında doğrudan bilgi veren tek kaynak Cassius Dio'dur. Bununla birlikte, söz konusu savaşı anlatan bazı Antik Çağ yazarları da kaleden bahsetmemekle birlikte savaşın nerede cereyan ettiğine dair açıklamalarda bulunarak kalenin konumuna ışık tutmuşlardır. Bunların başında MÖ 67 yılındaki Zela Savaşı'nın yerini en açık şekilde belirten Hirtius gelir. Dolayısı ile Dadasa'nın konumuna yönelik çıkarımda bulunabilecek iki temel kaynak olarak Cassius Dio ile Hirtius karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu savaşa değinen yukarıda bahsettiğimiz diğer antik kaynakların bu konudaki katkısı ise oldukça sınırlıdır.

Antik kaynaklardan öğrenildiğine göre, Dadasa barındırdığı ganimetler nedeniyle Romalılar'ın gözden çıkaramayacağı kadar önemli *phourion* tipinde bir kaleydi. Pontus kralı VI. Mithridates'in stratejik bir askeri hamle olarak burayı kuşatması ganimetlerin kaybedilebileceği endişesini doğurmuş, bu yüzden korunaklı bir kale olan Gaziura'da konuşlu Romalı komutan Triarius savaş stratejisi değişikliğine gitmek zorunda kalmış, bu da savaşın kaybedilmesine neden olmuştu. Böylelikle Romalılar Gaziura'daki güvenli konumlarını terk ederek Dadasa'ya doğru harekete geçmiş, neticede Pontuslular tarafından Zela yakınlarında çok ağır bir yenilgiye uğratılmışlardı.

MÖ 67 yılındaki Zela Savaşı'nın kaderine etki eden Dadasa Kalesi'nin lokalizasyonu hakkındaki açıklamalar ve öneriler aslında bu konuya ışık tutmaktan oldukça uzaktır. Çünkü açıklamalar Dadasa'nın Gaziura ile Zela arasında ya da sadece Zela civarında aranması gerektiğine işaret ederken, Dadasa'yı bir kaleyle eşleştiren az sayıdaki öneri de bu konuya yönelik bir araştırmaya dayanmayan tahmin ağırlıklı görüşlerden ibarettir. Öyle ki Dadasa'nın lokalizasyonunu doğrudan ele alan ve en güncel öneriyi ortaya koyan E. Olshausen ve J. Biller bile, Gaziura ile eşleştirilen Turhal ve çevresinde Dadasa odaklı bir yüzey araştırması gerçekleştirilmeden bu kalenin Turhal'ın 30 km kuzeydoğusunda yer alan Yeşilalan Kalesi olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısı ile söz konusu araştırmacılar, Yeşilalan Kalesi'ni bizzat görmemiş sadece, Jerphanion'un bu kale hakkında verdiği bilgileri esas alarak böyle bir açıklama

⁵⁹ Bkz. Ek-5.

⁶⁰ Bkz. Ek-6.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi ve lokalizasyonu ile ilgili en güncel öneri için bkz. Tekin 2020, s. 217-240.

⁶² Lokalizasyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Olshausen ve Biller 1984, s. 54-60.

yapmışlardır. Hâlbuki bu kalenin yer aldığı söylenen Asarkaya'da yaptığımız araştırmalar sırasında elde ettiğimiz veriler, buranın savunma amaçlı bir yer olabileceğine işaret etmekle birlikte sur sistemine sahip tipik bir kale olarak tanımlanamayacağını göstermektedir. Ayrıca önerilerinin temel dayanağını sadece Cassius Dio'nun Dadasa'dan bahseden metni (36.12) oluşturmaktadır. Ancak yine aynı antik yazar II. Pharnakes ile Caesar arasındaki savaşa değindiği bölümde (42.47.1; 48.1-2) dolaylı olarak, Dadasa'yı kurtarmak için yapılan savaşın Zela'da gerçekleştiğini yazmıştır. Bu bilginin göz ardı edilmesi, Dadasa'nın yanlış yerde aranmasına yol açmıştır. Söz konusu savaşın gerçekleştiği yerin coğrafi özelliklerini ayrıntılı bir şekilde tanımlayan Hirtius da Triarius ile VI. Mithridates arasındaki savaşın Zela yakınlarında yapıldığını bildirmiştir. Bu konuyla ilgili Plinius'un çok kısa açıklaması da aynı doğrultudadır. Dolayısı ile Yeşilalan Kalesi'nin Dadasa olabileceğini öne süren görüş, Cassius, Hirtius ve Plinius'un açıklamalarıyla çeliştiği, bu açıklamalara göre aslında Dadasa'nın tam ters istikamette yani Turhal'ın batısında ve Zile yakınlarında aranması gerektiği için araştırmalarımız bu yöne doğru kaydırılmıştır. Zaten E. Olshausen ve J. Biller de daha önce belirtildiği gibi MÖ 67 yılındaki Zela Savaşı'nın Skotios Tepesi yakınlarında yapıldığını ve bu dağın üzerinde de Namlı Hisar Kalesi'nin yer aldığını bildirmişlerdir. Aslında bu açıklamayla Dadasa'nın konumu hakkında ileri sürdükleri görüşlerini kendileri çürütmüşlerdir.

Dadasa'yı Namlı Hisar Kalesi'nde aramamızın en önemli nedeni, bu kalenin konumu ile Hirtius'un bahsettiği MÖ 67 yılındaki Zela Savaşı'nın geçtiği mekinin bire bir benzerlik göstermesidir. Bu bağlamda Hirtius'un anlatımına göre MÖ 67 yılındaki savaş, Zela'dan en fazla 3 mil, yani 4,8 km uzaklıkta yer alan ve Zela'yı çevreleyen en yüksek tepelerden birinin yakınlarında gerçekleşmişti ve ayrıca bu tepenin Zela'ya doğru uzanan bir sırtı bulunmaktaydı. Söz konusu bölgede yaptığımız arazi gözlemleri neticesinde bütün bu belirtilen coğrafi tanımlamaların, Zile'ye yaklaşık 4,5 km uzaklıkta yer alan ve Zile Ovası'nı kuzeyden çevreleyen tepelerin en yükseklerinden birisi olan 1360 m rakımlı Saraç Tepesi'ne işaret ettiği anlaşılmıştır⁶³. Saraç Tepesi, Hirtius'un işaret ettiği hat üzerinde bir kale barındıran tek tepe olmasıyla da dikkatimizi çekmiştir. Hirtius, tasvirini yaptığı bu tepenin adını zikretmese de Appianus bu savaşın Skotios Tepesi yakınlarında olduğunu belirtmiştir. Bu da Saraç Tepesi ile Skotios Tepesi'nin eşleştirilebileceğini ortaya koyar ki Olshausen ve Biller ile NTV Tarih Dergisi ekibi daha önce bu doğrultuda bir bilgi paylaşmıştır.

Namly Hisar Kalesi'nin bulunduğu alan Cassius Dio'nun Dadasa'dan bahsettiği MÖ 67 yılındaki savaşla ilgili anlatımında geçen coğrafyayla da örtüşmektedir. Söz konusu antik yazarın bu konu hakkındaki açıklaması, savaşın gerçekleştiği coğrafyaya dair birtakım ipuçları içermektedir. Bu açıklamada, Romalılar'ın Dadasa'ya doğru ilerlerken Pontuslular'ın saldırısına uğradığı, etraflarının kuşatıldığı ve nihayetinde de yenilgiye uğrattığı belirtildikten sonra, bozguna uğrayan Romalı askerlerin ovaya doğru kaçtıkları, ancak orada hiç beklemedikleri kötü bir sürpriz olarak nehirden türetilen bataklık bir alanla karşılaştıkları ve bu alana sapanan Romalı askerlerin böylelikle de Pontuslular tarafından kolayca imha edildiği anlatılır. Bu bağlamda, Cassius Dio'nun verdiği bilgilere göre söz konusu savaşın cereyan ettiği alanın civarında bir ova, bir nehir

⁶³ Bkz. Ek-7.

ve bu nehirden türetilen bir bataklık alanın olması gerekmektedir. Açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla bataklık alan, Pontuslular'ın savaş stratejisi doğrultusunda Romalılar için hazırlanmış geçici bir tuzaktı. Geriye, kalıcı iki temel unsur olarak ova ve nehir kalmaktadır. Saraç Tepesi üzerinde yer alan Namlı Hisar Kalesi'nin bulunduğu coğrafyaya bakıldığında kalenin güneyinde Zile Ovası'nın uzandığı, doğusundaki Dereboğazı'ndan ise Dereboğazı Deresi'nin geçtiği görülmektedir. Dolayısı ile Cassius Dio'nun bahsettiği ancak adını zikretmediği ova; Zile Ovası, nehir ise Antik Çağ'daki ismi Iris olan Yeşilirmak'ın bir kolu olan Dereboğazı Deresi olmalıdır. Bu savaş alanı kurgulamasına göre de Romalılar'ın etraflarının Dereboğazı'nda kuşatılmış olması gerekir. Çünkü bu boğaz, güneyde Zile Ovası'na açıldığı gibi Romalılar'ın etraflarının rahatlıkla kuşatılabileceği en uygun yer de burasıdır. Ayrıca Romalılar'ın Dadasa'ya ulaşabilmeleri için bu boğazdan geçmeleri gerekmektedir. Söz konusu savaşın böyle gerçekleştiği kabul edilecek olursa, VI. Mithridates'in bu alanda uygulamış olduğu savaş taktiklerine bakıldığında Dereboğazı'nı tutarak Romalılar'a karşı stratejik bir üstünlük sağladığı, ayrıca Romalılar'ın ovaya doğru kaçacakları da öngörüldüğü için orada bataklık bir alanın oluşturularak, bunun önlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu önerinin aynı zamanda MÖ 67 Zela Savaşı'nın nerede gerçekleşmiş olduğuna da ışık tuttuğu söylenebilir.

Namlı Hisar Kalesi'nde ele geçen çanak-çömlek buluntuları bu kalenin Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebileceğine işaret etmektedir. Ayrıca bu kalenin moloz taşlarla harçsız şekilde inşa edilmiş sur duvarlarının temel seviyesindeki izlerinden anlaşıldığı kadarıyla yarım daire planlı burçlara⁶⁴ sahip olması da bu durumu desteklemektedir. Namlı Hisar Kalesi'nde ayakta kalan bir sur duvar kalıntısına bile rastlanılmaması, kalenin sur duvarlarının ciddi manada tahrip edildiğini, adeta yıkıma uğradığını göstermektedir. MÖ 67 ve 47 yıllarındaki Zela savaşlarına tanıklık ettiği önerilebilecek bir kaleden, böyle bir durum aslında hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü kalenin bulunduğu tepenin çevresi, yirmi yıl arayla iki ünlü savaşa sahne olmuştur. Bundan dolayıdır ki Hirtius'un "*bu bölgede büyük bir üne sahiptir*" diye tanımladığı ve Appianus'un Skotios Tepesi olarak bildirdiği tepe ile eşleştirebilecek olan Saraç Tepesi, Antik Çağ'dan beri ününü koruyarak gelmiş olmalı ki üzerinde yer alan kale, bugün halen Namlı Hisar ya da Nam-ı Hisar Kalesi olarak adlandırılmaktadır.

Namlı Hisar Kalesi'nin Antik Çağ'da özellikle, Dere Boğazı'ndan geçen ve Zela'nın Amaseia'ya açılan kapısı olduğu söylenebilecek kuzey-güney doğrultulu stratejik bir yolu kontrol etmekle ilgili temel bir işlevinin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Zela'ya yönelik tüm tehditleri gözetleyebilecek ve bunu erken bir uyarı sistemi gibi ona haber verebilecek bir konumda olduğu için böyle bir işlevi de olmalıdır. Dadasa-Namlıhisar eşleştirmesi esas alındığında ise bir diğer işlevinin antik kaynaklardan öğrenildiğine göre buradaki ganimetleri korumakla ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁶⁴ Byzantiumlu Philon'dan öğrenildiğine göre (PhilByz. Pol. I.2) bu mimari form, Hellenistik Dönem'e ait bir özelliktir. Mcnicoll (1997, s. 7) Anadolu'da düz doğrultulu (axial) girişli, yuvarlak ve yarım daire planlı burçlara sahip kalelerin Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendiğini bildirmektedir.

Dadasa Kalesi'nin, Pontuslular'ın MÖ 67 yılındaki Zela Savaşı'nı kazanmasında, Romalılar'ın ise bu savaşı kaybetmesinde kritik bir rol oynadığı göz önünde bulundurulduğunda, bölgenin tarihine damgasını vuran bir kale olduğu kesin olarak söylenebilir. Çünkü bu Zela galibiyetinin, VI. Mithridates'in Roma'ya karşı kazandığı en büyük zafer, Romalılar'ın ise savaş meydanlarında aldığı en büyük yenilgilerden birisi olarak tarihe geçtiği bilinmektedir. Bununla birlikte söz konusu savaşın kazanılması uzun soluklu olmasa da⁶⁵ VI. Mithridates'e Pontus'un tekrar kralı olmasını sağlamış, Romalılar'ın ise bölgedeki varlığını bir süreliğine sonlandırmıştı. Dolayısı ile MÖ 67 Zela Savaşı sırasında Dadasa'nın oynadığı rol, bölgedeki siyasi dengeleri değiştiren bir etki doğurduğu için MÖ I. yüzyıl Pontus tarihinde bu kale ve kaleye ev sahipliği yapan mevkinin özel ve önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki MÖ 47 Zela Savaşı'nda Pontus'un hakimi olmak için II. Pharnakes ile Caesar da kozlarını burada paylaşmıştı.

Bu çalışma Zelitis bölgesinde Zela Kalesi'nden başka daha küçük ölçekli ve kısa süreliğine yerleşim görmüş olmakla birlikte yukarıda belirttiğimiz önemli görevleri üstlenmiş ve Zela'nın muhafızı konumunda bir kalenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Namılı Hisar Kalesi'nin küçük ölçekli bir kale olması burada sınırlı sayıda bir askeri birliğin bulundurulduğunu ve sadece askeri bir görev üstlenmiş olduğunu düşündürmektedir. Antik kaynaklar ışığında yapmış olduğumuz arkeolojik yüzey araştırmalarına, gözlemlere ve elde edilen arkeolojik bulgulara dayanarak Namılı Hisar Kalesi'nin, Romalılar'ın ganimetlerinin muhafaza edildiği Antik Çağ'daki Dadasa Kalesi olabileceğini önermekteyiz⁶⁶.

⁶⁵ MÖ 66'da Romalı general Pompeius, kısa bir süre zarfında Mithridates'i hezimetle uğratarak onu Bosporos Krallığı'na sığınmaya zorlamıştır. Bkz. Ergin 2013, s. 75.

⁶⁶ Bkz. Ek-8.

KAYNAKLAR

a. Antik Kaynaklar

- App. Mithr. (= Appianus, Mithridateios)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Appian's Roman History. With an English translation by H. White I-IV. Cambridge, Mass.-London 1912-1913 (The Loeb Classical Library).
- Caes. Bell. Alex (= Caesar, De bello Alexandrino)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Alexandrian, African and Spanish Wars. With an English translation by A. G. Way. Cambridge, Mass.-London 1955 (The Loeb Classical Library).
- Cass. Dio (= Cassius Dio, Rhomaika)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Roman History. With an English translation by E. Carry I-IX. London 1914-1927 (The Loeb Classical Library).
- Cic. Leg. Man. (= Cicero, Pro Manilia or Oratio de Imperio Cn. Pompei)
Kullanılan Metin ve Çeviri: The Speech on the Appointment of Gnaeus Pompeius. With an English translation by H. G. Hodge. London, New York 1927 (The Loeb Classical Library).
- Eutr. (= Eutropius, Brevarium ab urbe condita)
Roma Tarihinin Özeti, (Çev. Ç. Menzilcioğlu), İstanbul, 2007.
- Liv. Perioch. (= Livius, Ab Urbe Condita) (= Ab urbe condita librorum periochae)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Livy, From the founding of the city. With an English translation by A. C. Schlesinger. I-XIV. London, New York 1967 (The Loeb Classical Library).
- Memnon (= Memnon)
Memnon, Herakleia Pontike Tarihi, (Çev. M. Arslan), İstanbul, 2007.
- Plin. nat. (= G. Plinius Secundus "Yaşlı", Naturalis Historia)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Pliny Natural History. With an English translation by H. R. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz I-X. Cambridge, Mass.-London 1938-1971 (The Loeb Classical Library).
- Plut. Luc. (= Plutarkhos, Bioi Paralleloi, Lucullus)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarch's Lives. With an English translation by B. Perrin I-XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).
- Sall. Hist. (= Sallustius, Historiae)
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Sallust, The Histories. Translated with introduction and commentary by P. McGushin, Vol. II (1994). Oxford.

Strab. (= Strabon, Geographika)
Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, (Geographika: XII-XIII-
XIV), Çev. A. Pekman, İstanbul, 2000.

b. Modern Kaynaklar

- Arslan 2007 Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul.
- Ballesteros-Pastor 1996 Luis Ballesteros-Pastor, *Mithridates Eupátor, rey del Ponto*, Granada.
- Belge 2019 Hadi Belge, "Avusturyalı Asker ve Tarihçi Georg Veith'in Zela Savaşı Hakkındaki İncelemesi Üzerine Düşünceler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/41, s. 251-273
- Cavaignac 1933 Eugène Cavaignac, "Dadasa-Dattassa", *Revue Hittite et Asianique*, 2e année, fascicule 10-11, s. 65-76.
- Gök 2021a Mesut Gök, *Turhal (Tokat) İlçesi'nde Nüfus ve Yerleşme*, İksad Yayınevi, Ankara.
- Gök 2021b Mesut Gök, *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Tokat İli Tarımı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İksad Yayınevi, Ankara.
- Güngör ve Dinç 2009 Serhan Güngör – Bünyad Dinç, "Sezar'ın Anadolu Seferi: Geldi, Gördü, Yendi", *NTV Tarih Dergisi* 3, s. 26-33.
- Cumont ve Cumont 1906 Franz Cumont – Eugène Cumont, *Voyage d'exploration Archeologique dans le Pont et la Petite Armenie, Studia Pontica II*, Bruxelles.
- de Jerphanion 1928 Guillaume de Jerphanion, *Mélanges D'Archéologie Anatolienne: Monuments Préhelleniques, Gréco-Romains, Byzantins et Musulmans de Pont, de Cappadoce et de Galatie*, Tome XIII, Fasc. I, Mélanges de L'Université Saint Joseph, Beyrouth.
- Ergin 2013 Gürkan Ergin, *Anadolu'da Roma Hakimiyeti: Direniş ve Düzen*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Holmes 1923 Thomas Rice Holmes, *The Roman Republic and the Founder of the Empire*, Vol. I, Oxford University Press, London
- Keaveney 1992 Arthur Keaveney, *Lucullus: A Life*, London-New York.
- LSJ Henry George Liddell – Robert Scott – Henry Stuart Jones, *Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1882.
- Lo Monaco 2020 Viviana Lo Monaco, "Phrourion: History and Archaeology of a Word", *História* (São Paulo) 39, s. 1-20
- Magie 1950 David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, Vol. I-II, Princeton.
- Mayor 2013 Adrienne Mayor, *Mithradates*, (Çev. G. Ergin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

- McGing 1986 Brian C. McGing, *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Brill Press, Leiden.
- Munro 1901 John Arthur Ruskin Munro, "Roads in Pontos, Royal and Roman", *The Journal of Hellenic Studies* 21, s. 52-66
- Olshausen ve Biller 1984 Eckart Olshausen – Joseph Biller, *Historisch-geographische Aspekte der Geschichte des Pontischen und Armenischen Reiches, Teil 1, Untersuchungen zur historischen Geographie von Pontos unter den Mithradatiden, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients*, 29/1, Reihe B (Geisteswissenschaften) Wiesbaden
- Özçağlar 1989 Ali Özçağlar, "Zile-Turhal Yöresinin Morfografik Özellikleri", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 1/1, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları, Ankara, s. 185-195
- Özsait ve Özsait 2010 Mehmet Özsait – Nesrin Özsait, "2008 Yılı Tokat ve Amasya İlleri Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 27/2, s.195-222
- Pekcan-Yalçınır 1997 Pekcan-Yalçınır, Nilüfer, "Zile (Tokat) Bölgesi'nin Strüktürel ve Jeomorfolojik Özellikleri", *Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* 5, s. 69-82.
- Perrot 1871 Georges Perrot, "Mémoire sur la campagne de César contre Pharnace", *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 15e année, s. 312-328.
- Reinach 1895 Theodore Reinach, *Mithradates Eupator, König von Pontos*, Leipzig
- Rennel 1831 James Rennel, *A Treatise on the Comparative Geography of Western Asia*, Vol. II, London
- Roller 2020 Duane W. Roller, *Empire of the Black Sea: The Rise and Fall of the Mithridatic World*, Oxford University Press
- Ruge 1901 Walther Ruge, "Dadasa", *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, 4/2, s. 1978
- Sökmen 2016 Emine Sökmen, *Surveying The Pontic Landscape Through The Fortresses of The Mithradatids*, ODTÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Sherwin-White 1984 Adrian N. Sherwin-White, *Roman Foreign Policy in the East: 168 BC to AD 1*, University of Oklahoma Press
- Sherwin-White 2006 Adrian N. Sherwin-White, "Lucullus, Pompey and the East", *Cambridge Ancient History*, Vol. IX, s. 229-273
- Tekin 2020 Murat Tekin, "Adımın Büyüklüğünü Tarihte Yaşayamayan Bir Hellenistik Pontos Kenti: Eupatoria/Magnopolis (Yeni Bulgular ve Gözlemler Işığında Lokalizasyonu İlgili Yeni Bir Öneri", *Tüba-Ar: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (27), s. 217-240

SUMMARY

The central part of the region called Pontus in Ancient Anatolia draws attention as a geography where two great military powers fought each other in the last century of the Hellenistic Period. One of these two military powers was the Pontic Kingdom, led by Mithridates VI, while the other was Rome, the imperial power of Antiquity. Mithridates VI, who did not bow to Rome, ultimately paid for this with his kingdom and his life. However, he also won great victories in his struggle against Rome, and therefore he suffered heavy defeats to this imperial power. The most striking example of this is the heavy defeat of the Roman commander Triarius by Mithridates VI, near Zela in 67 BC, during the Third Mithridatic War (74-63 BC).

Dadasa was a fortress whose name is only mentioned by Cassius Dio, in connection with the Battle of Zela in 67 BC during the Third Mithridatic War. Some explanations and suggestions for the localization of Dadasa have been made. In this context, the source of the few suggestions for the localization of Dadasa is usually the text of Cassius Dio on this subject. However, in the suggestions made, Cassius's other explanation (42.47.1,48.1-2) stating that the place of the battle was near Zela and the statements of Hirtius (Caesar *Bellum Alexandrinum* 72) and Pliny the Elder (*Naturalis Historia* VI.3.10) in this direction were not taken into account. For this reason, Dadasa was searched around Turhal, which is paired with Gaziura, and the possibility that this fortress might be in the vicinity of Zile, which is paired with Zela was not considered. In addition, although these suggestions are based on the surveys carried out in Tokat and its surroundings, they were made without any survey to directly determine the location of Dadasa.

This study was born out of the need to seek an answer to the problem of localization of Dadasa, which played a critical role in the victory of the Battle of Zela in 67 BC, which had consequences that affected the political fate of Pontus, and the loss of this battle by the Romans.

The most important reason why we searched for Dadasa in the Namlı Hisar Fortress is that the location of this fortress and the location of the Battle of Zela in 67 BC mentioned by Hirtius are similar. In this context, according to Hirtius' account, the battle in 67 BC took place near one of the highest hills surrounding Zela, located at a distance of at the most 3 miles, that is, 4.8km, from Zela, and this hill also had a ridge extending towards Zela. As a result of the field observations, we made in the region in question, it was understood that all these geographical definitions point to Saraç Hill, which is located approximately 4.5km from Zile and is one of the highest of the hills surrounding Zile Plain from the north, at an altitude of 1360 m. Saraç Hill has also attracted our attention as it is the only hill with a fortress on the line pointed by Hirtius.

The area where Namlı Hisar Fortress is located coincides with the geography mentioned in Cassius Dio's narrative about the battle in 67 BC, where Dadasa was mentioned. The explanation of the ancient author on this subject contains some clues

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

about the geography where the battle took place. In this statement, after it was stated that the Romans were attacked by the Pontians on their way to Dadasa, they were surrounded and ultimately defeated, the defeated Roman soldiers fled towards the plain, but as an unexpected bad surprise, they encountered a swampy area derived from the river, and the Roman soldiers stuck in this area. Thus, it is said that Roman soldiers were easily destroyed by the Pontians. In this context, according to the information given by Cassius Dio, there should be a plain, a river and a swamp area derived from this river around the area where the said battle took place. As it is understood from the statement, swamp area was a temporary trap prepared for the Romans in line with the battle strategy of the Pontians. The plain and the river remain as two permanent basic elements. Looking at the geography where Namlı Hisar Fortress is located on Saraç Hill, it is seen that the Zile Plain extends to the south of the fortress, and the Dereboğazı Stream passes through the Dereboğazı Pass to the east. Therefore, the plain that Cassius Dio mentions but does not clearly state its name should be Zile Plain, and the river should be Dereboğazı Stream, a branch of Yeşilirmak, whose name was Iris in Antiquity.

As a result, based on the archaeological surveys, observations, and archaeological findings we have made in the light of ancient sources, we suggest that the Namlı Hisar Fortress may be the Dadasa Fortress in Antiquity.

EKLER

Ek-1: Yeşilalan (Arhoy) Kalesi'nin Yer Aldığı Asarkaya'nın Genel Görünümü.

Ek-2: Yeşilalan (Arhoy) Kalesi'nin Zirvedeki Sarnıç.

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

Ek-3: Namli Hisar Kalesi'nin Kuzeydoğudan Görünümü.

Ek-4: Namli Hisar Kalesi Güneybatı Sur Duvarı Kalıntıları.

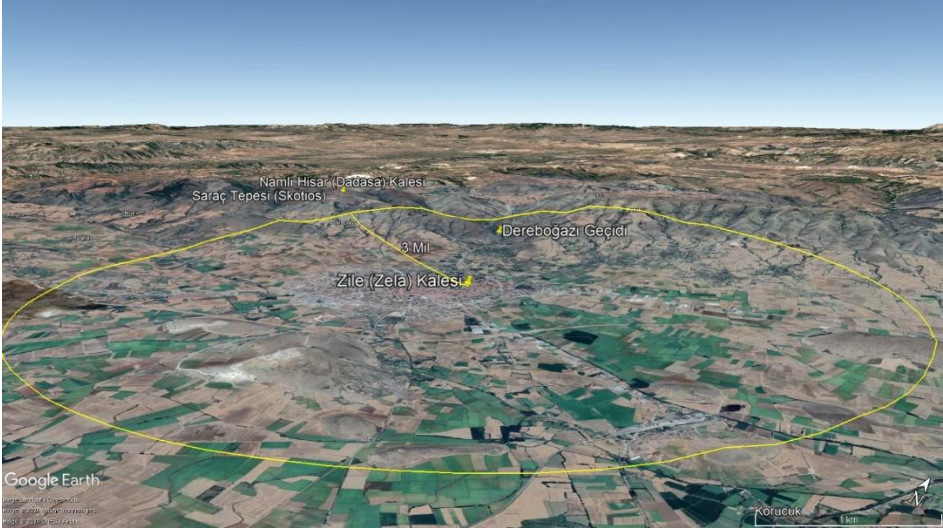

Ek-5: Namlı Hisar Kalesi'nin Kuzeybatı Ucundaki Koridor.

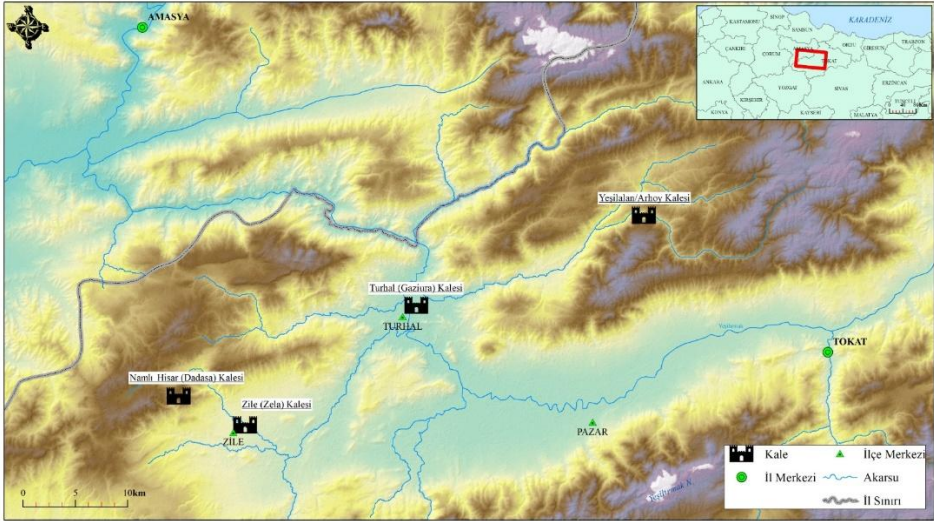

Ek-6: Namlı Hisar Kalesi Çanak-Çömlek Buluntuları.

MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi

Ek-7: Hirtius'un anlatımına göre MÖ 67 Zela Savaşı'nın Gerçekleştiği Mevki ile Namlı Hisar Kalesi'nin Konumunun Mekansal İlişkisi.

Ek-8: Dadasa Kalesi'nin Lokalizasyonuna İlişkin Yeni Öneri.